PRÁVA A ZODPOVEDNOSŤ

IX: 1 - 211, 2007
ISSN 1212-4117Libuša Radková¹, Mária Gažiová¹, Marta Vaverčáková²¹Trnavská univerzita, Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce²Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o., Bratislava

V súčasnej dobe možno považovať výrazný a trvalý nárast výdavkov na zdravotnícku starostlivosť za celosvetový fenomén. Určite sa bude líšiť tento nárast v jednotlivých štátoch podľa ich ekonomických možností, politického systému a zdravotnej politiky, avšak nárast výdavkov je realitou, o ktorej treba uvažovať a s ktorou je treba počítať.

V týchto súvislostiach neprekvapuje, že o medicíne a jej využití v zdravotníckej starostlivosti sa diskutuje čoraz častejšie a do týchto diskusií vstupuje i filozofia medicíny a medicínska etika. Pretože ide o veľmi citlivú oblasť financií, je táto otázka zaujímavá i pre zdravotné poisťovne a v neposlednej miere zaujíma i politikov.

Medzi najčastejšie obranné reakcie súčasného človeka patrí i lakonická odpoveď: „Mám na to právo“, a to bez toho, či je to opodstatnené, alebo nie. Ľudia si zvykli za svoje problémy robiť zodpovedným niekoho iného, nie seba.

Otázka práv sa po páde totalitného komunistického režimu dostala do popredia záujmu spoločnosti i jednotlivcov. Bolo prirodzené, že ľudia zvlášť oceňovali slobodu prejavu, zhromažďovania sa, pohybu, náboženskú a iné, ktoré boli v minulosti v rôznom rozsahu obmedzované, alebo dokonca i priamo potlačované. Začalo sa čoraz častejšie hovoriť o Všeobecnej deklarácii ľudských práv, ktoré prijalo Valné zhromaždenie Spojených národov v New Yorku ešte v roku 1947, ale o ktorom naša verejnosť nevedela a tí, ktorí túto deklaráciu verejne pripomínali, boli starým režimom kritizovaní a trestaní ako nepriatelia socializmu a pracujúceho ľudu.

Otázky slobody a ľudských práv sa potom rozpracovávali i cez ďalšie inštitúcie, ako je Rada Európy, Svetová zdravotnícka organizácia a ďalšie. Medzi významné dokumenty patrili napr. Deklarácia práv dieťaťa.

Zdravie vždy patrilo k veľmi významným hodnotám človeka v každej historickej epoche

a v každej spoločnosti. O zachovanie zdravia sa vždy staral človek sám, jeho rodina a najbližší príbuzní a zdravotné služby jednak zabezpečoval štát, súkromný zdravotnícky sektor, ale o zdravotnú osvetu sa starali tiež i dobrovoľnícke organizácie, ako bol Červený kríž, školy a mnoho dobrovoľných pracovníkov, či už z radov lekárov, kňazov, domácich liečiteľov a osvetu šíriacich inštitúcií a jednotlivcov. Treba pritom spomenúť napr. i spolky proti alkoholizmu a iné.

Vývoj ľudských práv potom pokračoval ďalej a smeroval k definovaniu práv osobitných skupín obyvateľstva, medzi ktoré patria i práva pacientov. Nie je našim cieľom analyzovať práva pacientov, ale skôr tieto práva konfrontovať s osobnou zodpovednosťou každého za svoje zdravie.

Zdravotná situácia obyvateľstva sa za posledných 100 rokov výrazne zlepšovala. Na tomto skvalitňovaní zdravia sa zúčastňovali mnohé vplyvy, ako je zlepšené stravovanie obyvateľstva, zásobovanie vodou, bývanie ľudí, vyššia vzdelanosť celých generácií, ale i dostupnosť zdravotníckej starostlivosti.

Znížila sa podstatne dojčenská úmrtnosť, predlžuje sa ľudský vek, liečia sa mnohé choroby spôsobmi, o akých sa minulým generáciám ani nesnívalo. Spomeňme len pokroky v resuscitácii, intenzívnu starostlivosť, transplantáciu orgánov, dialýzu, čiastočnú eradikáciu a úspešnú liečbu infekčných chorôb a pod.

Súčasne sa však stále objavujú nové problémy súvisiace s civilizačnými vplyvmi, s nárastom chronických chorôb, alergickými chorobami, úrazmi, nádorovými ochoreniami, HIV infekciou a AIDS chorobou a najmä s predlžovaním ľudského života a mnohé ďalšie.

Zdravotnícka starostlivosť je stále nákladnejšia a ani najbohatšie štáty nie sú schopné zabezpečiť zdravotnícku starostlivosť na žiadúcej úrovni. A tak sa otázky práv pacientov stále častejšie konfrontujú so zodpovednosťou kaž-

dého za svoje zdravie. Otázky zodpovednosti majú svoje i objektívne odôvodnenie. Ľudia, ale i zdravotné poisťovne sa pýtajú, či človek, ktorý si vedome poškodzuje svoje zdravie, bude mať rovnaké nároky na zdravotné služby ako ten, čo svojou životosprávou sa o svoje zdravie skutočne stará. Teda už nie lekár, sestra, zdravotná poisťovňa, rezort zdravotníctva, nemocnica, zdravotné ústavy a teda v konečnom dôsledku štát sú zodpovedné za zdravie jednotlivca, ale v prvom rade človek sám. To však v žiadnom prípade neznamená povinnosť štátu a jeho inštitúcií zabezpečovať zdravé životné a pracovné podmienky pre svojich občanov, dostupné zdravotnícke služby, rôzne preventívne opatrenia, hygienický dohľad, osvetu a pod.

Pre zdravotníkov však eticky vyplýva, že nebudú sudcami toho, že alkoholik je zodpovedný za svoju cirhózu pečene, fajčiar za svoj karcinóm pľúc, homosexuál za svoju HIV infekciu a pod. Ich povinnosťou je zdravotné služby poskytovať tým, ktorí to potrebujú. Potom by reťaz obvinení pokračovala, že niekto sa ponáhľal a padol dole schodmi, pričom si zlomil nohu, horolezec padol zo skaly, chodec vstúpil do jazdnej dráhy auta a nekonečné množstvo eventualít, kde by sa mohla dedukovať zodpovednosť jednotlivca. Tu je problém nie v rovine osobnej zodpovednosti za svoje zdravie a jeho ochranu.

V našom príspevku sme chceli stručne poukázať na dilemu zodpovednosti a práva na zdravie, v širšom rozsahu ako sa bežne uvažuje. Ide

vlastne o základnú dilemu slobody človeka a jeho zodpovednosti, ktorá sprevádza súčasného človeka. Sloboda bez zodpovednosti môže byť v čisto osobnej interpretácii zneužívaná na škodu spoločnosti i jednotlivca. I práva pacientov, tak humánne a eticky definované, sú bez zodpovednosti človeka za svoje zdravie len prázdny dokumentom, ba dokonca zdrojom konfliktov pri neprimeraných, nekritických nárokoch tých, u ktorých absentuje osobná zodpovednosť za svoje zdravie alebo za zdravie tých, ktorí sú mu zverení.

Záverom si treba položiť niektoré otázky do diskusie: Je spravodlivé, aby tí, ktorí zdravo žijú, museli platiť na výdaje zdravotnej starostlivosti za tých, ktorí tak nežijú? Mali by tí, ktorí nežijú zdravo, byť nejakým spôsobom postihnutí a teda sankcionovaní? Mali by tí, ktorí si svoje zdravie poškodzujú, platiť vyššie nemocenské poistenie? V akej výhode sú, alebo nie sú v požiadavkách na zdravotnícku starostlivosť tí, ktorí žijú zdravo, nefajčia, nepijú, zdravo sa stravujú a zdravo si udržiavajú telesnú i duševnú kondíciu, pritom si doprajú primeraný oddych.

Nemáme odpovede na tieto otázky, nechceme byť prísnymi sudcami našich pacientov, ale musíme si stavať i nepopulárne otázky, aby sme spoločne hľadali odpovede.

Libuša Radková, Mária Gažiová a Marta Vaverčáková
lradkova@truni.sk